

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 1

Sessie 2 (17.00-19.00)

Overall beeld

Koesteren wordt vaak genoemd als vertrekpunt met daarbij combinaties van de 5 thema's als kansen om te laten landen in het gebied. De nadruk ligt sterk op het uitbouwen en versterken van de bestaande functies, vaak vanuit de huidige 'communities' Hortus en Biotoop. Educatie, experiment en onderzoek worden vaak genoemd als handvatten om Hortus-Biotoop ook in zijn onderlinge verbondenheid te laten doorontwikkelen. Het beeld ontstaat van een bottom-up, meer organische doorontwikkeling. Er is daarbij veel sympathie voor de positie van de huidige gebruikers/bewoners van de Biotoop. Aan economische functies buiten de huidige broedplaatsfunctie en horeca wordt niet gedacht.

De meerwaarde voor Haren en Groningen wordt vanuit zowel Hortus als Biotoop verkend door ideeën over programmering van de openbare ruimte in met name Hortus en vastgoedfuncties in Biotoop. Kinderen en jongeren zijn met name in het recreatieve programma (deels in de openbare ruimte) een prominente doelgroep. Bij woonfuncties wordt naar niches/vormen voor diverse doelgroepen gekeken.

Eenduidigheid over - wat dit betekent voor - de mate van openbaarheid van het gebied is er ten dele. Waar een deel van de deelnemers een volledige openstelling van Hortus voor zich ziet (om het als het ware een parkfunctie te geven), ziet een (kleiner) deel met moeite mogelijkheden om de toegankelijkheid wat te verruimen: lagere tarieven dan nu, doorgang mits gegarandeerd wordt dat er geen gemotoriseerd verkeer of andere vormen van overlast kan plaatsvinden, tijdslots instellen, etc.

Educatie, informatie, innovatie

- Natuurmuseum in Zoölogisch lab: natuureducatie i.s.m. Hortus naar hoger plan tillen
- Kruidencursussen (zie ook Hortus Alkmaar)
- Scholen en jeugd bij de Hortus betrekken
- Landbouwtransitie: voorbeeldfunctie duurzaam, milieu- mensvriendelijk voedsel verbouwen; uitbreiding mogelijk in Hortus: kassen en extra stuk (demonstratie)grond
- Oude kassen terug: koud gebruik voor inheems, oude (vergeten) groenten
- Ecologische opleiding
- Voorbeelden klimaattransities ontwikkelen en tonen: flexibiliteit in landschap en soorten tussen nat-droog, koud-warm. Voorbeeld: klimaatbestendige tuin

Ontmoeting, horeca en cultuur

- Horeca in insectarium
- Restaurant in Chinese tuin (gebruik makend van geteelde producten uit het gebied)
- Jongerendoelgroep: permanente (strandtent achtige) horeca in pand F: horeca met een rauw randje
- Discotheek in kelders Biotoop (met beperkte openingstijden)
- Evenementen door het hele gebied: link naar natuur, muziek (klassiek, jazz), kinderactiviteiten, nichemarkten
- Creatieve kindervakanties met gebruikmaken van het hele gebied (overnachten in Biotoopdeel)
- Waterglijbaan en gebruik waterpartijen voor zwemmen door kinderen uit Biotoop en de omgeving
- Avontureng gebied maken voor kinderen (i.t.t. speeltuin)

Overige functies, zoals wonen

- Overdekte, meerlagige parkeergarage met zonnepanelendak voor het hele terrein
- Hospice in Biotoop
- Gemengd wonen (experimenteel)
- Restauratie Biotoopgebouw met nieuwe functies erin
- Tiny houses
- Tuintherapie voor revaliderenden Beatrixoord: in kas Hortus

Communities

- Hortus+Biotoop als proeftuin/onderzoeksgebied voor sociale structuren, communities
- Mensen laten wonen in Biotoop: rafelrandje waar vrijheid en verbondenheid van mensen centraal staat
- Wonen en werken als combinatie omarmen
- Community samen werken en samen wonen verenigen
- Zekerheid bieden aan gebruikers/bewoners van de Biotoop
- Wisselwerking Hortus-Biotoop versterken door o.a. kunstexposities van Biotoopgebruikers in de Hortus

Link met omgeving en toegang

- Toegangsrestricties hanteren bij een wat toegankelijker Hortus: voorkomen gemotoriseerd verkeer en tijdzones voor toegang instellen
- Streven naar een terrein zonder hekken: een ontmoetingsplek met sociale functies voor de buurt
- Indien niet openbaar toegankelijk, wellicht lagere tarieven hanteren

Sessie 2 (19.30-21.30)

Overall beeld

Net als in de middagsessies richten ideeën zich ook hier op functies in de combinatie van broedplaats-educatie-recreatie&ontmoeting-wonen. En met name de Hortus als prachtig gebied koesteren vormt daarbij het uitgangspunt, waaronder de Chinese tuin. Activiteiten in de openbare ruimte worden hier iets verder uitgewerkt dan in de middagsessie. Daarbij wordt het gebied Hortus-Biotoop ook vaker als een samenhangend geheel genomen, voor evenementen, recreatie, festiviteiten. Als gebied om dingen te doen, dingen te maken.

De groene natuurfunctie (groene long) van de Hortus wordt ook als belangrijke functie/waarde op zich benoemd. Of in de vorm van de huidige Hortus of als een soort van Noorderplantsoen van Haren, inclusief een museum- en educatiefunctie.

Ten opzichte van de middagsessie is er iets meer aandacht voor nieuw economisch programma: werkplekken, kleine bedrijfsruimtes. Maar ook nu worden de kansen meer gezocht in het verlengde van wat er nu zit, het zoeken naar uitwisselingskansen tussen de beide deelgebieden en (meer dan in de middagsessie) in promotie en communicatie. Via reguliere media, door inzet van een influencer (Freek Vonk type?), door via social media ook jongere generaties te bereiken.

Educatie, informatie

- Thema's: natuur, biodiversiteit, duurzaamheid, voorbeeldtuinen; voor kinderen tot volwassenen
- Pluktuin en moestuin
- Rondje lopen: ideeëntuin

Cultuur, horeca, recreatie

- Evenementen in de openbare ruimte door het hele H+B gebied: buitenlucht podium, dichtersfestival, lichtjesfestival, plantjesmarkt, kunst/exposities, muziekfestival
- Secret concerts
- Beter benutten toeristisch potentieel Chinese tuin: theehuis, promotie, Chinese evenementen, buurtactiviteiten
- Conferenties
- Culturele evenementen, passend bij thema's in de Hortus: Keltische tuin bijvoorbeeld

Werken

- Verhuur werkplekken
- Ruimte voor kleinschalige bedrijfjes in duurzaamheid en transitieopgaven

Wonen

- Geen extra villabuurt; hebben we al genoeg in Haren
- Geen wonen in de Hortus
- Tiny houses in Biotoop voor mensen met link naar/inzet voor groene omgeving en Hortus
- 'Seniorenhof' voor ouderen uit Haren (pre verzorgingshuisfase), in gebiedsmix met andere woondoelgroepen

Community

- Duurzaam ecologisch werken, geïntegreerd met wonen
- Culturele broedplaats behouden
- Bijdragen H+B aan community en sociale gemeenschap
- Biotoop als mix van wonen en werken in een levendige omgeving, ook voor ouderen
- Samenwerking Biotoop-Hortus o.b.v. gezamenlijke interesses/thema's; geen hek ertussen
- In Biotoop mix van wonen-kunstbedrijven-natuur → geen winst-gedreven ontwikkeling
- Continuïteit belangrijk

Zwaartepunt

- Zoologisch lab als centrum van het gebied: terras-horeca-museumplein
- Centrum van duurzaamheid en natuureducatie
- Aansprekende entree maken: haal- en brengcentrum
- Inspirerend voorbeeld: Duurzaamheidscentrum Assen (NDE Groningen zit nu nog in de stad)

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 2

Sessie 2 (17.00-19.00)

In deze sessie hebben veelal bewoners van de Biotoop, een aantal direct omwonenden en een aantal vrijwilligers van de Hortus input aan de tafel gegeven. Hieronder de belangrijkste bevindingen uit deze sessie.

Behoud van de Biotoop met het karakter en de functie die het nu heeft en dit verder uitbouwen en uitdragen

Er is meermaals benoemd door bewoners van de Biotoop dat het fijn wonen en leven in de Biotoop is. De Biotoop wordt gezien als een verrijking voor Haren (aangegeven door zowel “Biotopers” als omwonenden). Er heerst een grote sociale cohesie: men kent elkaar, leert van elkaar en woont en leeft fijn met elkaar (‘naoberschap’). Men geeft aan dat nieuwbouw ervoor kan zorgen dat er verhipstering/gentrificatie en individualisering kan ontstaan en hierdoor huidige bewoners weggaan met daarbij het verlies van kracht vanuit het huidige concept. Daarom koesteren: alles veranderen heeft impact op wat er nu zit, en wat er nu zit moet behouden worden. Het toevoegen van flexibele werkplekken voor zowel mensen in de Biotoop als daarbuiten (Haren, regio) wordt als een kans gezien voor extra verbinding.

Ruimte voor natuureducatie

Meermaals is de wens voor ruimte voor natuureducatie benoemd voor jong en oud. Met name in de Hortus zijn hier kansen voor. Er werd ook aangegeven dat bezoekers (scholen, jongeren) die komen voor een educatief programma niet de normale toegangsprijs zouden hoeven betalen. Een specifieke wens kwam vanuit de Imkervereniging Haren-Paterswolde en omstreken (IHP): De 110-jarige vereniging is al jaren op zoek naar een ruimte voor een natuureducatief centrum dat door lokale verenigingen gebruikt kan worden voor educatieve doeleinden (bestaande uit o.a. een bijenstal en leslokaal. Daarnaast pleit de vereniging voor behoud van de huidige bijenstal op de Biotoop. De vereniging heeft in overleg met toenmalig gemeente Haren en SBGH een geschikte locatie gevonden in de Hortus: een braakliggend stuk grond tussen de Laarmantuin en Hondsrugtuin. Het centrum heeft als doel om schoolklassen, beginnende imkers en ouderen te ontvangen voor educatieve en informatieve activiteiten.

Hortus en Biotoop als twee verschillende locaties zien

Hortus en Biotoop worden gezien als twee losse dingen met ieder een eigen karakter/identiteit. De openheid in de Biotoop waardoor een mix van mensen ontstaat, wordt erg gewaardeerd. Ruimte om te kunnen blijven “experimenteren” wordt als belangrijk aangegeven. De wijze waarop de Biotoop is ontstaan en de wijze waarop mensen met elkaar omgaan (intern) kan al als toekomstgericht worden beschouwd (zorg dicht bij huis, “naoberschap”, wordt aangegeven. Maar diezelfde openheid is niet direct wenselijk in de Hortus door de kwetsbare soorten.

Hortus: meer aantrekkingskracht van buitenaf stimuleren (door bijvoorbeeld meer horeca, winkels, etc.), niet alleen lokaal maar ook groter denken en de PR en bereikbaarheid aanpakken. Maar wel met behoud van de tuin zoals die nu is en als hart van Haren waarin verschillende mensen en

culturen samen kunnen komen. De bereikbaarheid van de Hortus wordt bediscussieerd waarbij aangegeven wordt dat een halte van de bus onduidelijk is (Rijksstraatweg) en mensen soms moet worden gewezen hoe je bij de entree van de Hortus komt.

Kansen voor meergeneratie wonen

Er is door meerdere personen aangegeven dat er in de Biotoop kansen zijn voor meergeneratie wonen met gedeeld groen. Dat is er deels al maar er zijn kansen om dit verder uit te bouwen.

Ruimte voor gedeeld groen

Meermaals is de waarde van gedeeld (beheer van) groen benoemd. Men hecht waarde aan het gedeelde groen door de functie als ontmoetingsplaats, mix van mensen die er komt, het bezig zijn met je handen en bijdrage aan het mentale welzijn. Het wordt ook als kans gezien om mensen vanuit Cosis een plek te bieden en er zijn kansen voor educatie. Een voorbeeld is de zelfoogsttuin in de Biotoop waar een lange wachtlijst voor is. Dit biedt kansen om het concept verder uit te bouwen.

Sessie 3 (19.30-21.30)

In deze sessie hebben veelal bewoners van Haren input aan de tafel gegeven. Hieronder de belangrijkste bevindingen uit deze sessie.

Kleinschalige evenementen en activiteiten in de Hortus

Meerdere mensen van de oudere generatie gaven aan kleinschalige evenementen en activiteiten die deels in het verleden georganiseerd zijn, graag in de Hortus te zien om ook inwoners van Haren te trekken. Voorbeelden die werden genoemd zijn kleinschalige evenementen 's avonds, de nachtvliedernacht en speurtochten voor kinderen.

Chinese tuin beter exploiteren

De waarde van de Chinese tuin is meermaals benoemd met daarbij als kans om deze tuin beter te exploiteren. Men vertelde over de pracht van de tuin en de wens om dat nog meer naar buiten uit te stralen en te exploiteren. Een voorbeeld is om de Chinese tuin te combineren met horeca.

Kunstenaars onderkomen blijven bestaan

Het onderkomen van kunstenaars wordt door men als zeer waardevol gezien en passend in het gebied met daarom de wens om dit te koesteren.

Algemeen

Het behouden van een groot aantal waarden in het gebied zou ook wat mogen kosten. Ook het Forum kost veel geld maar brengt ook de nodige maatschappelijke cohesie. Absoluut geen autoverbinding door het gebied realiseren (Rijksstraatweg-Kerkweg). Wat is het kantelpunt van hoeveelheid mensen die je kunt huisvesten in de Biotoop zonder de kracht van het huidige concept te verliezen is een vraag geweest. De waarde van Kunst en cultuur afmeten naast de maatschappelijke meetlat en niet alleen economisch denken zijn opmerkingen geweest.

Specifieke voorbeelden

Specifieke voorbeelden die op kaartjes geschreven staan:

- Zonnepanelen op het dak van een parkeerplaats
- Iets voor kinderen: speurtochten (verschillende leeftijden)

- Galerijtjes in de Biotoop
- In Plantage: lunch zoals in de Kruidhof in Buitenpost
- Hier ligt een uitdaging en kans om klimaatneutrale woningen/werkplekken op een ecologische bijzondere unieke manier vorm te geven
- Investeren, professionalisering manege met catering etc.
- Horeca, groen, werk voor mensen met beperking, maatschappelijk verantwoord
- Levendig gebeuren met bedrijfjes, kleine winkeltjes
- Woonvormen voor ouderen tussen andere doelgroepen
- Combinatie wonen-/werken. Geeft 24 uur leven
- Kleinschalig theater, positief verhaal vertellen, behoud biodiversiteit, educatie voor jong en oud, vogelbescherming, bijhouden
- Muziekconcerten voor publiek
- Uitbouwen en verbeteren van wat er nu is (educatie, creatieve broedplaats, maatschappelijke functie)
- Werk van mensen met een beperking en afstand tot de arbeidsmarkt meenemen, inclusie!
- Japanse tuin
- Natuur-educatieve plek voor organisaties betrokken bij natuureducatie/bescherming, geschikt voor lezingen, cursussen en praktijklessen (Imkersvereniging Haren-Paterswolde e.o.)
- Ruimte voor alternatief leven en werken
- Iedereen een kleine hypotheek; voor behoud biotoop
- Ruimte voor en leren van creatief omgaan met elkaar zonder beperkende regels

Specifieke voorbeelden die niet op kaartjes geschreven staan:

- Tiny houses voor wonen: als bijdrage aan de wens voor meer sociale huurwoningen
- Tiny houses voor verblijfsrecreatie: met een aantal kleinschalige faciliteiten zoals een compost toilet
- Flexibele werkplekken in de Biotoop (à la de universiteitsbibliotheek) in vleugel F
- Jongeren trekken met pumptrack
- Behoud biotoop woon-werk
- Cultuurkeuken in vleugel F of op de plek van de kas: mensen samenbrengen met eten van verschillende culturen
- Vakantie dierenopvang in de Hortus (ook als verdienmodel)
- Coöperatief wonen (Jan Keulen)

Goede voorbeelden van Hortussen elders:

- De Kruidhof in Buitenpost
- Hortus in Leiden
- Hortus in Hamburg
- Hortus in Berlijn

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 3

Sessie 2 (17.00-19.00)

In deze ronde wordt veel gesproken over het beter integreren van de Biotoop en de Hortus. Nu is er nauwelijks uitwisseling. Zeker vanuit de Biotoop bewoners is daar echter veel belangstelling voor. Beide groepen zijn 'groen-minded'. Alleen niet op dezelfde manier. Zeker op het vlak van educatie lijken beide groepen elkaar echter wel te kunnen vinden. Vanuit de Biotoop wordt ook aangegeven dat daar kennis en ervaring over communicatie, marketing en organiseren van evenementen zit. Van die kennis zou de Hortus veel meer kunnen profiteren.

Door Biotoop bewoners wordt ook veel gesproken over het broedplaatsenbeleid. Eigenlijk vindt men dat de manier waarop wonen en werken in de Biotoop met elkaar zijn verbonden de standaard zou moeten zijn. Daarom zou je niet moeten streven naar tijdelijkheid (zoals in het broedplaatsenbeleid) maar juist naar een permanente situatie. Dit kan vervolgens model staan voor woon/werkontwikkelingen elders in de gemeente.

Doorstroming in het werkgedeelte van de Biotoop komt volgens bewoners vanzelf tot stand omdat bedrijfjes groeien. Daarin is de Biotoop niet te vergelijken met bijvoorbeeld de atelierpanden in Groningen (nauwelijks doorstroming). Nadeel van het bewust streven naar een maximale periode van bijvoorbeeld 5 jaar is dat ervaren ondernemers en kunstenaars hun kennis en ervaring minder goed kunnen delen met minder ervaren collega's (tegen de tijd dat ze die ervaring hebben opgedaan zouden ze uit de Biotoop moeten). Nu is de kracht van de Biotoop dat juist veel kennis wordt uitgewisseld.

Sessie 3 (19.30-21.30)

Er is belangstelling om in of op de Biotoop te gaan wonen. Ook veel inwoners die bezorgd zijn dat de Hortus wordt volgebouwd. Optoppen van de Biotoop vindt iedereen prima. Er is een idee over een cultuurpark. Verder is er contact tussen Biotoop en de Stichting Behoud Groene Hortus (SBGH) om te kijken hoe meer uitwisseling tussen Biotoop en Hortus tot stand kan komen. De aanwezigen zijn ervan overtuigd elkaar nodig te hebben.

Vroeger waren beide terreinen van elkaar afgesloten. Studenten deden wel onderzoek maar konden niet vrij in- en uitlopen.

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 4

Sessie 2 (17.00-19.00)

In de tweede sessie kwam vaak naar voren dat ‘koesteren’ niet een aparte denkrichting is, maar de basis moet vormen voor alle scenario’s. Dit gebied herbergt een schatkist van ondernemers, en de verschillende groepen huidige gebruikers moeten samenwerken om een levendiger gebied te creëren. Veel mensen vinden dat er niets hoeft te worden toegevoegd, maar bijna iedereen begrijpt de noodzaak van een haalbare businesscase. De participanten vinden het daarbij belangrijk dat dit van binnenuit wordt ontwikkeld.

Bij de Hortus zien de participanten vooral twee grote belangen. De Hortus is een belangrijke ecologische corridor. Er wonen veel dieren in de Hortus en dat moet zo blijven. Het gebied moet opener worden voor dieren, maar beperkt toegankelijk blijven voor mensen. Deze rijke biodiversiteit kan worden ingezet voor meer educatie. Stages passen hier ook goed bij.

Naast de ecologische waarde zien mensen de Hortus ook als een leuke attractie. Denk aan meer horeca of klassieke muziek. De participanten zien niet voor zich dat er gebouwd wordt in de Hortus. Voor de Biotoop vinden veel participanten het belangrijk dat de huidige groep kunstenaars (en bewoners) erin mag blijven. De atelierruimtes moeten behouden blijven en het kan allemaal heel basic. De gemeenschap die daar is ontstaan, wordt als zeer waardevol gezien door veel participanten, maar sommigen benoemen ook dat er interne wrijving is en dat niet iedereen zich welkom voelt. Een aantal participanten zien voor zich dat de Biotoop wel tot casco gestript en getransformeerd kan worden, maar er moeten ook betaalbare woningen komen, met voorrang voor de huidige bewoners. Het leuke aan wonen in de Biotoop is dat het een collectieve woonvorm is, met een eigen thuis. De collectieve ruimtes zijn daarom van groot belang.

De zelfredzaamheid van het gebied wordt als heel belangrijk beschouwd. Daarnaast vinden mensen dat intensivering tot een haalbare businesscase kan leiden: dus meer bewoners, meer werknemers en meer recreatie. Tenslotte noemen een aantal participanten dat er meer zekerheid nodig is om de ondernemers verder te laten bloeien en aantrekkingskracht te ontwikkelen. Er wordt gepleit om de maatschappelijke waarden en de waarde van groen mee te laten tellen voor de businesscase.

Sessie 3 (19.30-21.30)

Ook in deze sessie vonden veel mensen dat er in eerste instantie niets hoeft te worden toegevoegd. Mensen maken zich zorgen over het toetsen op een haalbare businesscase en vinden dat er ruimte moet zijn voor andere waarden dan alleen geld. Terwijl in de vorige sessie vaker over de Biotoop werd gesproken, werd er in deze sessie meer aandacht besteed aan de Hortus.

De Biotoop wordt gezien als een waardevolle kunstenaarsenclave en een stuk goedkope woningbouw dat een belangrijk gat in de markt vult voor mensen met een laag inkomen. Dit moet in de toekomst behouden blijven. De monumentale waarde van het biologisch centrum werd ook benoemd, en mensen vinden dat de Biotoop moet blijven bestaan. Veel participanten waren enthousiast over een natuurmuseum of kenniscentrum voor de natuur en zagen het zoölogisch lab als een geschikte locatie. Er was ook veel animo voor meer functie-uitwisseling tussen de twee gebieden, bijvoorbeeld onderwijsfuncties in de Biotoop die gebruikt kunnen worden door de Hortus om meer cursussen en onderwijs te faciliteren.

Voor de Hortus zelf lag de nadruk op educatie en recreatie. Participanten zien de hoge natuurwaarden van de Hortus als een goed vertrekpunt voor een kenniscentrum op het gebied van

biodiversiteit en natuur. Daarbij wordt samenwerking met scholen en het aanbieden van cursussen vaak benoemd als een waardevolle toevoeging voor dit gebied. Daarnaast zien mensen ook het belang van het professionaliseren van de Hortus, en dat is iets waar de Hortus nu zelf mee bezig is. Cosis ziet graag dat dit gebied een plek wordt waar iedereen mag deelnemen aan de maatschappij, waardoor er meer functies komen voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, ook op het gebied van natuurontwikkeling.

Meerdere participanten vinden dat de Hortus nu vooral oudere mensen aanspreekt en zien graag een Hortus voor een bredere doelgroep. Een natuurspeelplaats voor (grotere) kinderen en meer evenementen gericht op kinderen werden vaak benoemd. De noodzaak van het aantrekken van jongeren en studenten werd ook benoemd, bijvoorbeeld door evenementen te organiseren.

Terwijl in de vorige sessie meer nadruk lag op de lokale waarde van het gebied, werd in deze sessie ook gesproken over de grote potentie van de Hortus en de Biotop. Deze kunnen op internationaal niveau aantrekkingskracht hebben, zowel als botanische tuin als creatieve experimenteerimte.

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 5

Sessie 2 (17.00-19.00)

Merendeel aanwezig: bewoners van de Biotoop, direct omwonenden, vrienden van de Hortus, mensen met werkruimte in de Biotoop. Belangrijkste bevindingen:

Ontwikkel door vanuit de huidige waarden

Er zit al heel veel in de Biotoop: qua bewoners, qua functies. Alles is zelfgecreëerd en zelfontwikkeld. De combinatie wonen en werken wordt als uniek en essentieel ervaren voor de huidige broedplaatsbeleving. Wanneer er wordt gesproken over 'ontwikkeling van de Biotoop', hebben sommige aanwezigen het idee dat hieraan voorbij wordt gegaan. Er zitten al verschillende functies, er worden al evenementen georganiseerd. Het is niet zo dat je dit hoeft toe te voegen: het bestaat al. Er wordt sterk benadrukt: ga niet voorbij aan wat er al is. Wel ziet het merendeel van de aanwezigen er heil in om dit verder door te ontwikkelen. Maar dan wel 'bottom-up': ontwikkel met de huidige makers, en geef ze de ruimte om mee te denken en ontwikkelen. Er is een grote bereidwilligheid uitgesproken om (een deel van) de verbouwing/verduurzaming door de (bedrijven binnen de) Biotoop te laten ontwerpen en uitvoeren. Bijvoorbeeld door eerst één vleugel als test-case te nemen.

Sterke verbinding met de buurt

Door de aanwezigen wordt aangegeven dat er een sterke verbinding is tussen de Biotoop en de buurt (bijvoorbeeld in de vorm van de 'Buurttafel': samen eten). Veel buurtbewoners waarderen de Biotoop en haar bewoners en zien het als een verrijking van Haren. Zij geven aan dat de Biotoop (werk/woon-combi) van grote toegevoegde waarde is voor de diversiteit in Haren. Ze zouden het zonde vinden als de gemeenschap niet kan blijven.

Een ontmoetingsplek in de Biotoop

Verschillende aanwezigen geven aan dat er behoefte is aan een plek om te ontmoeten in de Biotoop, bijvoorbeeld in de vorm van horeca. Omwonenden reageren hier niet allemaal even happig op: zij zijn bang voor geluidsoverlast. Als de horeca in het gebouw zit, in plaats van in de open kas in de tuin, staan zij hier positiever tegenover.

Kansen voor educatie

Veel aanwezigen zien kansen voor educatie. Bijvoorbeeld door de Hortus in te zetten als buitenleslokaal / proeftuin voor zowel middelbaar als hoger onderwijs, of door de vestiging van een natuurmuseum. Het verbinden van de Hortus met kennisinstellingen kan ook bijdragen aan de rendabiliteit van de Hortus. Ook vleugel F in de Biotoop kan verder vercommercialiseerd worden, mede voor dit doeleinde.

De Hortus als 'groene long' en/of publiekstrekker

De Hortus wordt door veel aanwezigen gewaardeerd en gezien als 'groene long' van Haren. Mensen hechten waarde aan de huidige groene waarden en pleiten ervoor de beschermde tuinen te behouden (zoals de Laarmantuin). Tegelijkertijd ziet een groot deel van de mensen kansen voor meer reuring in de Hortus. Bijvoorbeeld in de vorm van horeca, een ontmoetingsplek, muziekvoorstellingen en

tentoonstellingen. De Hortus kan meer gaan fungeren als 'groene variant van het forum'. Een voorbeeld voor klimaatadaptatie.

Meer integratie tussen de Hortus en Biotoop

Veel van de aanwezigen geven aan meerwaarde te zien in het meer integreren van de Hortus en de Biotoop. De gebieden zouden elkaar kunnen versterken. Zo creëer je een levendig en bruisend gebied. Zo kunnen Biotopers werk tentoonstellen in de Hortus, of producten verkopen in een gezamenlijke winkel. Het Zoölogisch Lab kan worden ingezet als 'intermediair' tussen de Hortus en Biotoop; als multifunctionele verbinding. Een aantal mensen maakt zich wel zorgen over de eventuele overlast veroorzaakt door hogere bezoekersaantallen.

Inclusie

Inclusie wordt gezien als een belangrijk thema, passend bij de huidige identiteit en gemeenschap van het gebied. Om een plek te bieden aan mensen voor wie dat minder vanzelfsprekend is, zoals mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Er worden kansen gezien voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, zoals Cosis nu ook doet in de Plantage in de Hortus. Bijvoorbeeld door mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt te een werkplek te bieden in de horeca of het groenonderhoud.

Optoppen Biotoop als kans

Verschillende aanwezigen geven aan kansen te zien in het optoppen van de Biotoop, zodat er meer woningen kunnen worden toegevoegd zonder dat er groene ruimte verloren gaat. Enkele omwonenden zijn hier huiverig voor: zij vrezen voor hoogbouw/een belemmering van hun uitzicht en zonlicht.

Tekst op de kaartjes

Ronde 1

- Behoud huidige broedplaats inclusief groene ruimtes. Geen nieuwbouw.
- Meer samenwerking Hortus+Biotoop. Openstellen... Maar wel rekening houdend met bezoekersaantallen en geluid.
- Goede connectie met buurt
- Combineren thema 2 en 3. Verkoop een strook grond om in de kavels te verdelen als bouwgrond voor de financiering van e.e.a..
- Optoppen! Sociaal.
- Meer samenwerking met kennisinstellingen
- Goed restaurant in open kas, met eten uit eigen gebied
- Events – programmabudget (vanuit de gemeente)
- Natuurmuseum

Ronde 2

- Natuureducatie
- Natuurmuseum
- Klimaat adaptatie voorbeeld
- Onderzoek natuur (proeftuin-idee)
- Ecologisch grootste woon-/werk broedplaats van NL
- Zelfvoorzienend samen
- Inclusie: werk voor mensen met een beperking & mensen met afstand tot de arbeidsmarkt
- Mensen met beperking plek geven in horeca, groen, facilitair etc.

- Maatschappelijk verantwoord ondernemen (Cosis)
- Meer integreren
- Toegankelijk maken
- Behoud beschermde tuinen
- Behoud Hortus, bestaat al sinds 17^e eeuw
- Hortus+Biotoop zijn uniek qua ligging
- Twee monumenten – panden – Zoölogisch lab jaren '20 beton architectuur - Rijksmonument
- Uniek gebied op de Hondsrug
- Denk groter dan alleen Hortus+Biotoop
- Geen woningbouw in Hortus, evt. in groenstroken eromheen (er is over nabij gelegen landbouwgronden gesproken)
- Zoölogisch Lab als intermediair Biotoop/Hortus. Multifunctioneel.
- Voor diversiteit in Haren is de Biotoop (werken & wonen) van grote toegevoegde waarde
- Behoud van botanische tuinen met (toevoeging) multifunctioneel karakter = rendabel?
- Vleugel F / Kas: verder vercommercialiseren
- Rekening houden met volgende generaties → cashen hoeft niet nu of in euro's
- Kinderen, begeleid wonen, opvang, moestuin
- Geen last van huidige bezoekersaantallen Biotoop (300k).
- Zelfredzaamheid: 1 vleugel als testcase
- Horecafunctie toevoegen
  - Zonnepanelen toevoegen op parkeerterrein
  - Groene verbinding Peizermaden Hoogezand

Sessie 3 (19.30-21.30)

Merendeel van de aanwezigen bestond uit omwonenden, mensen met een werkruimte in de Biotoop en enkele (toekomstige) bewoners. Er waren ook docenten van kennisinstellingen aanwezig (Van Hall Larenstein, Hanzehogeschool) en mensen die gewoonweg begaan waren met dan wel de Hortus of de broedplaatsfunctie van de Biotoop.

Meerwaarde van huidige constructie Biotoop

De huidige constructie van de Biotoop, waarbij de ruimtes flexibel zijn in te delen en woningen en werkruimten naar gelang groter of kleiner kunnen worden gemaakt, wordt zeer gewaardeerd. Ook wordt benoemd dat de Biotoop, volgens de aanwezigen, een van de weinigen is waar je als maker met kleine portemonnee een woon- en werkruimte kunt huren. De combinatie van wonen en werken wordt zeer waardevol geacht: zo wordt het een levendig gebied en geen 'zuid-as', waar het 's avonds is uitgestorven. De Biotoop is in het faciliteren van deze combi volgens aanwezigen uniek. Voor de toekomst is het hun wens om deze mogelijkheid te behouden. Door een aantal aanwezigen is uitgesproken dat ontwikkelen voor het hogere segment onwenselijk is, omdat dit in Haren al veel aanwezig is en het de huidige bewoners potentieel verdrijft. Anderen zagen hier weer kostendragers in. De mogelijkheid van het oprichten van een wooncoöperatie is benoemd.

Waarde die niet is uit te drukken in geld

Door veel aanwezigen wordt benadrukt dat er in het gebied sprake is van waarde die niet is uit te drukken in geld. Men noemt de gemeenschapszin, de diversiteit aan personen en bedrijven en de

unieke identiteit en functies van het gebied. Met de ontwikkeling van de Biotoop mag deze waarde, die misschien niet is uit te drukken in harde euro's, niet vergeten worden, benadrukken ze.

Leren over actuele maatschappelijke vraagstukken

In deze sessie werd veel gesproken over kansen voor educatie. Men noemde de Hortus als plek waar je mensen iets kunt leren, gerelateerd aan actuele maatschappelijke vraagstukken. Zowel voor scholen (variërend van basisschool tot MBO), als algemeen. Zo kan er bijvoorbeeld gefocust worden op de landbouw- en voedseltransitie. Voorbeelden die worden genoemd zijn een zelfoogsttuin, voorbeelden van veredeling van gewassen, laten zien hoe bio-based materialen groeien (zoals Vlas) en een Voedselbos en natuureducatiecentrum op het Zoölogisch terrein. Ook wordt als voorbeeld het toevoegen van een restaurant dat kookt met groenten uit eigen tuin genoemd. Zo kan het leren gecombineerd worden met publiekstreckende functies, want dat er meer publiek nodig is, daar zijn de aanwezigen het over eens.

Plek voor kunst en cultuur

Men ziet kansen voor kunst en cultuur in de Hortus en Biotoop. Er wordt aangegeven dat Haren momenteel een cultureel centrum mist; als ook een plek voor jongeren om hun gang te kunnen gaan. De Hortus+Biotoop kan zich meer als zo'n multifunctioneel centrum voor kunst en cultuur gaan ontwikkelen. Hierbij wordt een samenwerking met het Clockhuys Haren genoemd als optie om te verkennen.

Open vs. besloten Hortus

Een punt van onenigheid betreft het al dan niet openbaar toegankelijk maken van de Hortus. In deze sessie zitten verschillende mensen die aangeven de Hortus besloten te willen houden, als plek van rust en om de natuurwaarden te beschermen. Ze geven ook aan dat de Hortus, voor Harenaren, al behoorlijk toegankelijk is: de kosten van een jaarkaart zijn laag. Hier tegenover staan mensen die het gebied juist meer toegankelijk willen maken voor meer mensen. Iemand noemt als voorbeeld dat je de Hortus niet in kunt met een museumjaarkaart, terwijl dit bij andere Hortussen wel het geval is. Dit wordt jammer gevonden. Ook geven veel mensen aan een sterkere link willen leggen tussen de Hortus en de Biotoop. Bijvoorbeeld met een doorgang de Hortus in vanaf het Biotoop terrein. Tevens is de mogelijkheid besproken delen van de Hortus openbaar te laten en andere delen besloten. De openbare delen kunnen als publiektrekker fungeren voor het besloten deel als hier bijvoorbeeld horeca wordt gerealiseerd.

Tekst op de kaartjes

Ronde 1

- Zelfoogsttuin
- Transitie voedselsysteem & landbouw. Biodiversiteit is onmisbaar voor deze transitie.
- Voorbeeld tuinen ter inspiratie, gericht op biodiversiteit, waterberging en afvoer. Wadi's en groene daken.
- Samenwerking met Clockhuys Haren. Buitenschilderen, concerten, verbinding cultuur – natuur.
- Restaurant die groenten uit eigen tuin Biotoop gebruikt. Super duurzaam.
- Verdiepende educatie voor VO&MBO. Actuele maatschappelijke vraagstukken. Kringlopen (stikstof/koolstof). Groene landbouw met minder chemie. Inzet biodiversiteit.
- In Haren mist een cultureel centrum (toneel, muziek, etc.)

- Strippen & verdichten? Meer openbaar maken (Biotoop)
- Horeca toevoegen in Biotoop
- Voorlichting over gebied: wat zit hier?
- Natuurmuseum, educatie voor scholen
- Openheid! Geen hek ingang Biotoop, maar groen en open → met doorgang naar de Hortus!
- Multifunctioneel centrum kunst en cultuur → niet gebouw F
- Winkeltje opwaarderen, betere locatie
- Besloten houden (Hortus)
- Theefabriek Houwerzijl ook in Hortus → theetuin!
- Voedselbos op het Zoölogisch terrein. Restaurant in monumentaal pand + expositieruimte → natuureducatiecentrum → open toegang Hortus
- De Hortus in het tv-programma Binnenste Buiten
  - Educatie – basisschool, voortgezet onderwijs. Vlinder, bijeen, zoogdier, ecologische verenigingen. Krachten bundelen. Lessen voor inventarisatie. [Binnenwerk](#) betrekken bij onderhoud.
  - Geen open plantsoen (Hortus)
  - Onderhoud ook via mensen met afstand tot de arbeidsmarkt.
<https://www.oprijk.nl/binnenwerk>
  - Meer publiciteit. Geen bebouwing of als uiterste noodzaak aan de randen.
  - Wilde planten als bron van genetische variatie. Voor veredeling van voedselgewassen. Klimaatbestendigheid, ziekteresistent.
  - Educatie → biodiversiteit. Stikstof. (Ook Vo-MBO). Onderzoek wilde planten/voedselgewassen.

Ronde 2

- De kas!!
- Diversiteit in personen
- Flexibele (bedrijfs)woningen. Ook ruimte nodig! Betaalbaar.
- Belang van geld niet voorop: kunst, broedplaats, natuur
- Ontwikkel vanuit de huidige broedplaats
- Nieuw gebouw toevoegen op parkeerplaats
- Koester deze oase!
- Bewustwording. Natuur → primair. Het moet geen pretpark worden. Speeltuin, horeca. Simpel en basic.
- 'Oase'. Geheime tuin, geheimzinnig. Spannend voor kinderen.
- Koesteren verbinding met het centrum van Haren. Biodiversiteit, waterpomp.
- Natuurspeeltuin met horeca → zoals de Onlanderij.
- Visitekaartje voor gemeente. Mogen we meer profileren.
- Natuureducatie in de Hortus. Verbinding met scholen, educatie.
- Biobased bouwen (hoe groeit vlas et cetera). Kennis uit/in Biotoop.
- Kracht zit in samen: Biotoop+wijk+Hortus.
- Niet laten leiden door angst

Verlag stakeholderbijeenkomst Hortus-Biotoop 16 juli 2024

Tafel 6

Sessie 2 (17.00-19.00) - 1^e ronde

Mix van bewoners-werkenden van de Biotoop, vrijwilligers van de Hortus. Veel nadruk op KOESTEREN, veel verbinding met de plek, veel waardering voor de Biotoop en de Hortus zoals het nu is.

- Maak een geodetische kas, dan krijg je veel meer bezoekers. Daar kun je ook slechtweeraanpak regelen, horeca, etc.
- Hortus: behouden, zorgen voor zoveel mogelijk bezoekers. Verstandig om bijzondere planten/ecologie achter hek te zetten, niet openbaar
- Biotoop: heb aandacht voor wat er al is. Er is een heel bijzondere woon-werkomgeving ontstaan, koester die.
- Maak van Hortus/Biotoop een duurzaamheidsclub. Hoe gaan we om met natuur, CO2, bossen... Educatie en innovatie.
- Zorg voor professionalisering van het hortus-personeel
- Wij hebben een expositieruimte in de Biotoop en willen daar graag mee door. We zien het als een kans om 2 werelden bij elkaar te brengen: kunst en klimaattransitie
- Wonen geeft de Biotoop echt een extra lading. Behoud dat en breid waar mogelijk uit.
- Wij voelen eigenaarschap, van de Biotoop. Als je daarvoor verdere omstandigheden kunt creëren, dan komen daar mooie dingen uit.
- De woon-werkvorm zoals nu in de Biotoop is eigenlijk een werkelijk geworden utopie: de footprint is superlaag, we werken circulair, we hebben een enorm sterk sociaal netwerk. Koester dat!
- Carex doet het onderhoud al 10 jaar heel creatief. Er zijn bijna overal nieuwe daken, etc. Wij kunnen heel veel zelf, als we de mogelijkheid en het perspectief krijgen.

Als belangrijkste punten wilden deze mensen het volgende meegeven (zie geschreven kaartjes):

- Bruikleen Biotoop moet blijven! Op termijn kan het dan geleidelijk overgaan naar coöperatie/stichting/o.i.d.
- Bescherm en koester de sociale gemeenschap van de Biotoop, met de specifieke combi wonen & werken.
- Deel van de Hortus moet gesloten blijven (achter hek, met kaartjes). Er kan wel meer balans komen, gedeeltes kunnen openbaar.

Sessie 2 (17.00-19.00) - 2^e ronde

Dit keer aan tafel een mix van bewoners van de Biotoop en meer externe gebruikers (koor, edelsmeden, e.d.). Ook hier een duidelijk 'koester-geluid' en een pleidooi voor vertrouwen in het oplossingsvermogen van de huidige community in de Biotoop

- Ten eerste: duurzaamheid is een no-brainer. Dat moet terugkomen in alle scenario's
- Voor de Hortus is verwondering het toverwoord. We moeten terug naar de verwondering.
- Daarbij kun je de Hortus veel slimmer beheren, meer zoals in de Biotoop (meer natuurlandschap). Dat kost minder tijd en geld.
- Potentie op gebied van educatie en de combinatie kunst, cultuur en toerisme
- De architectuur van de Biotoop moet meer erkenning krijgen!

- Behoud wonen in de Biotoop
- Geen dure villa's op dit gebied, daarvan zijn er al genoeg in Haren
- Maak betaalbare ruimte voor kunstenaars, zonder doorstromen. Of een mix van vaste ruimte en ruimte met doorstroming.
- We hebben een strategie in de Biotoop: een nieuw persoon die hier wil komen werken mag niet doen wat een ander al doet. Zo bewaken we de diversiteit en zorgen we ervoor dat er prachtige samenwerkingen tot stand komen. Juist met al die verschillende disciplines bij elkaar krijg je innovatie.
- Een tientje voor toegang tot de hortus is te duur
- Hortus is erg mooi door zijn uniciteit
- Er is beschermd wonen in de Biotoop, en dat functioneert ontzettend goed. Hier is veel vraag naar, en de Biotoop biedt echt iets 'extra's' ten opzichte van andere locaties. Is levensreddend en heel waardevol. Kwetsbare en gevoelige mensen krijgen hier de kans om op te bloeien. Heeft grote maatschappelijke waarde. Geborgenheid.
- Geef de mensen en de gemeenschap die is ontstaan in de Biotoop de tijd. Laat het rijpingsproces doorgaan, heb vertrouwen in ons, onze locatiekennis en kunde. Help ons, ondersteun ons. Laat de bewoners het zelf oplossen, met ruim tijd.
- Casco-renovatie om de kosten laag te houden
- Aan de boulevard in de Hortus ligt een kans om dit meer open te stellen, en een mooie trekpleister te maken waar je ook 's avonds wil zijn bijvoorbeeld.
- Biotoop geeft kans voor organiseren grootschalige kunstevents, zou ook doorgetrokken kunnen worden naar de Hortus
- Sterrenrestaurant

Nabranders:

- Geef ons van de Biotoop de mogelijkheid om het zelf op te lossen, tegen lage kosten en van binnenuit. Maar we kunnen het niet alleen. Tijd en rust om naar een permanente situatie toe te werken.
- Koester de geborgen community die er in de Biotoop is ontstaan.

Sessie 3 (19.30-21.30)

Aan tafel een groep van buurtbewoners met kinderen, vaste bezoekers (ook mindervalide) en nog een aanwonenden. De behoefte van het gezin met opgroeiende kinderen kwam duidelijk naar voren in dit gesprek.

- Bereikbaarheid van de Hortus met het OV is erg belangrijk voor mindervaliden. Het moet dichtbij, en redelijk vaak.
- De Hortus is een geweldig natuurgebied voor mindervaliden. Je kunt niet meer makkelijk naar het bos, de heide, de duinen, maar hier heb je allerlei natuurtypes binnen handbereik.
- Hortus behouden in huidige omvang - inclusief de Chinese tuin – maar met meer financiële ruimte.
- Behoud de Hortus als park
- Hortus openbaar? Zorg wel voor een drempel. 'Er gebeurt van alles in de bosjes' bij de middelbare school. Dat zou je niet in de Hortus willen zien.
- We zien een kloof in bezoekers tussen ouders met jonge kinderen en dan ouderen. Hoe lok je die andere groepen naar de Hortus?

- Klimpark
- Horeca en escaperooms (in Biotoop)
- Sciënce-museum-achtige activiteiten: proefjes, kijken wat je in de sloot kunt vinden met schepnetjes, etc.
- Meer programma, meer rondleidingen, meer te doen.
- Een marketingfunctie is noodzakelijk voor succes. Zet in op betere marketing voor het gebied. Bijvoorbeeld in samenwerking met marketing Groningen, de shop in het Forum. Of ga in gesprek met het CELT (Centre Expertise Leisure Tourism o.i.d. in Leeuwarden) voor hoe je de marketing en programmering kan aanpakken
- Maak verbinding:
  - met basisscholen voor educatiedoeleinden
  - met Hanse/NHL Stenden voor inzet studenten stage-/afstudeerscripties
  - met middelbare scholieren voor educatie/onderhoud
  - met kinderopvang (uitnodigen voor gereduceerd tarief)
- Oproep: ga ook eens praten met de jongeren voor een participatiesessie. We praten alleen over ze, niet met ze.
- Potentie voor schooltuinen, dat ontbreekt nog wat in Haren. Alleen in de Mikkelfhorst, maar daar is slechts ruimte voor 2 scholen.
- Behoeftte aan horeca met een daghap en een leuke speeltuin ook voor wat oudere kinderen.
- Ook behoefte aan ongeorganiseerd spelen. Niet alles gereguleerd. Er moet wat mogen gebeuren. Daar biedt de biotoop nu wel ruimte voor.
- Denk aan openbaar maken van een voorgedeelte, bijvoorbeeld aan de kerklaan. Daar zou dan een restaurant en leuke speelgelegenheid en een hortus-museum-marketing-groningen-winkel kunnen komen. Daarachter moet je dan een kaartje kopen. Maar dan lok je mensen meer de hortus in, dan maak je ze nieuwsgierig.
- Of denk aan openbaar maken van de Hortus met een avondsluiting, evt. zelfs automatische poorten
- Een Noorderzon-light of parade-achtig festival of lichtshows zoals in Q-Garden
- Engelse horti hebben een hele actieve programmering (organiseren veel verschillende activiteiten) en trekken daarmee veel bezoekers
- Iets zoals de jaarlijkse beeldtentoonstelling zorgt ervoor dat je ook als omwonende opnieuw de hortus wordt ingelokt, omdat er dan weer iets nieuws te zien is.
- Maak een klimaatadaptatie-showtuin, met qr-codes die verwijzen naar bijv. gesubsidieerde opties. Regentonnen, groendak, wat kun je allemaal met water in je tuin, voorbeeldtuinen, tuinadvies, etc. Voorbeeld zoals het Duurzaamheidscentrum Assen in het Asserbos.
- Biotoop behouden en restaureren tbv de huidige bewoners & bedrijven.
- Creatieve broedplaats voor werkenden/studerenden evt. samen met aantrekkelijke lokale bar/bistro